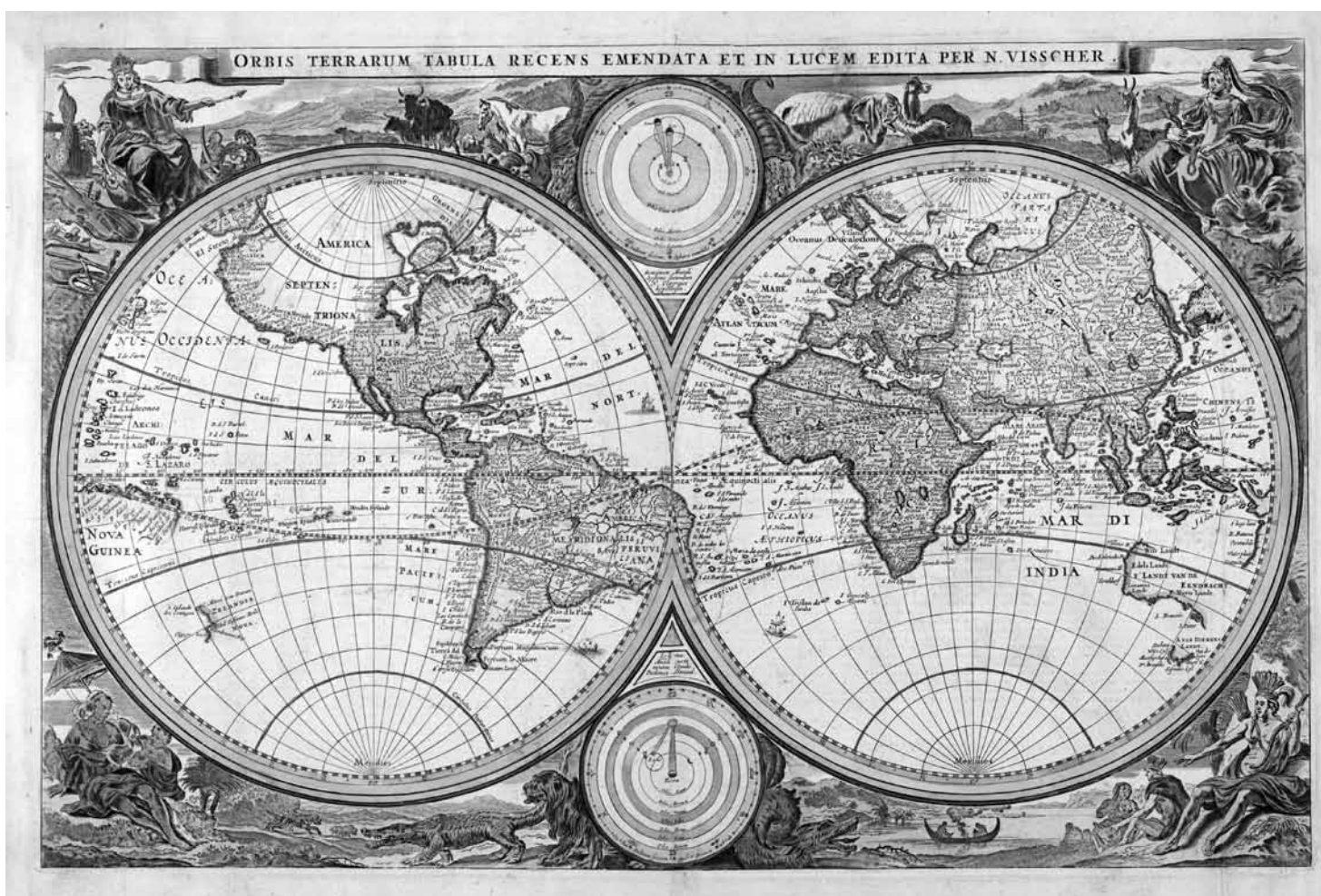

EL MÓN DEL 1714. A l'entorn de Barcelona

L'any 1700, el món era un mosaic de societats i cultures molt més divers que en l'actualitat. L'epicentre de la població i els imperis més grans i autocentrats eren a Àsia, mentre que, a la fragmentada Europa, la competència entre els estats i entre les iniciatives comercials estimulava l'expansió ultramarina.

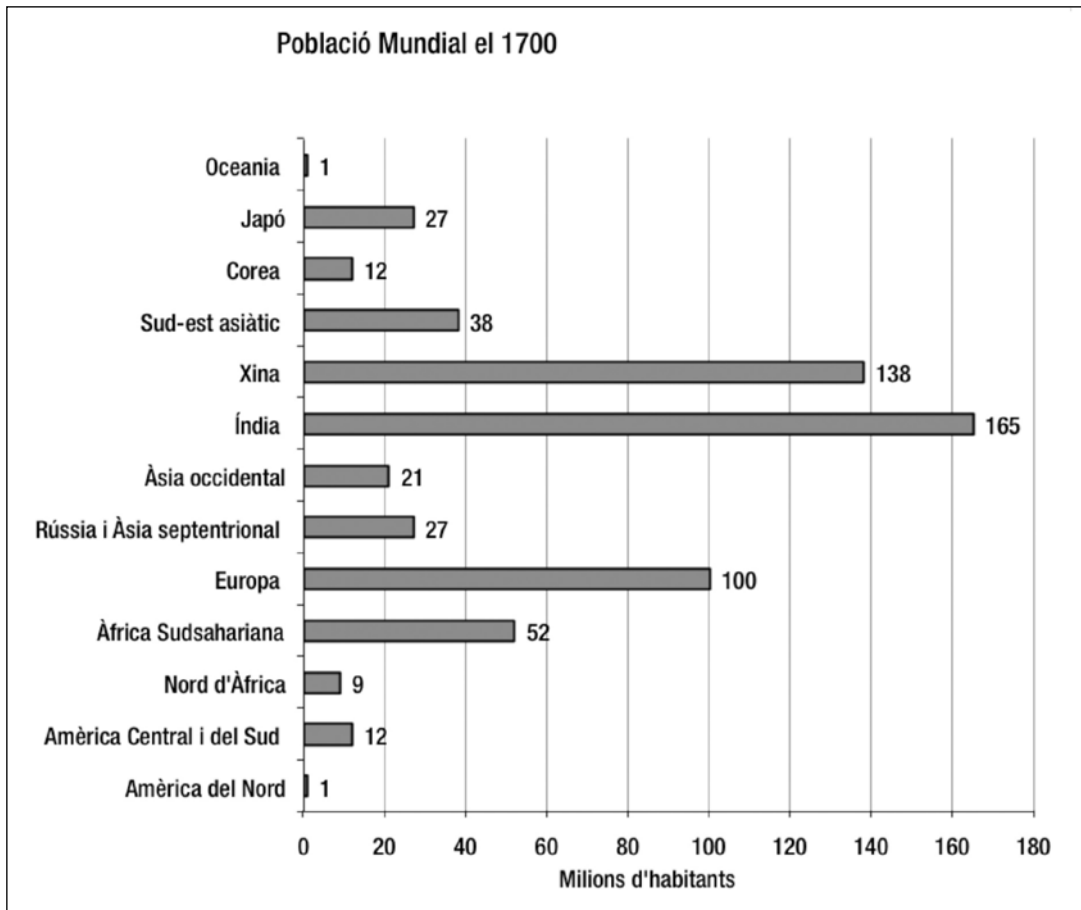
L'ordre de la primera mundialització, controlada des del segle XV per Portugal i Castella, era cap més qüestionat per les grans companyies mercantils i per altres estats europeus. En morir Carles II, la incerta successió a la corona de l'imperi hispànic afectava tant els equilibris europeus com les relacions amb altres continents. Per aquesta raó va esclatar la guerra.

Mapamundi 1663

(Mapamundi, N. Visscher, 1663 (Col·lecció Pere Julià). El mapa mostra el contrast entre el coneixement de bona part del planeta per part dels europeus i l'escassa exploració fins aleshores d'Oceania, que quedava lluny de les rutes entre les Índies Occidentals (Amèrica) i les Orientals (Àsia).

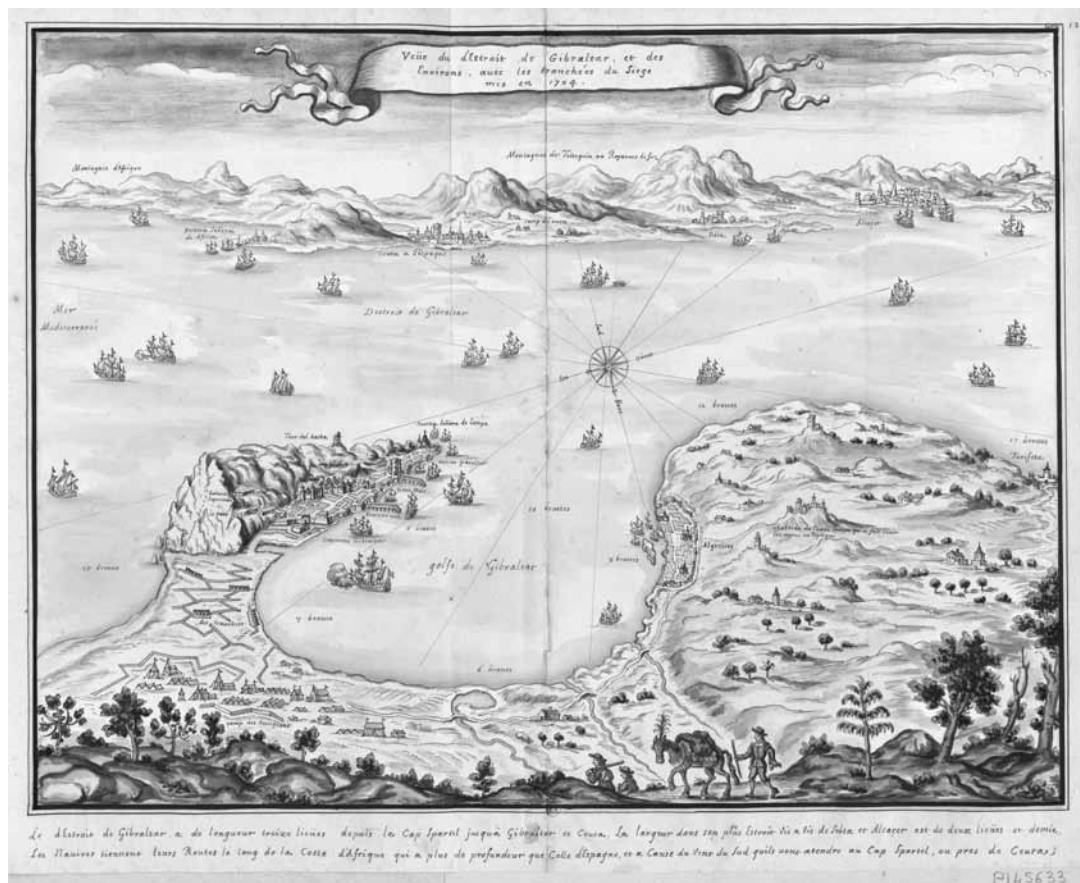
El sistema mundial el 1700

El 1700, feia dos segles i mig que l'imperi Otomà s'havia interposat entre Àsia i Europa, incentivant la cerca de noves rutes cap a les espècies i altres preuats bens de l'Orient. A l'inici l'havien protagonitzada Portugal, rodejant l'Àfrica, i Castella, amb la ruta que inesperadament va incorporar les Índies Occidentals –Amèrica– a l'economia europea. Aquestes dues potències seguien tenint el monopoli legal de l'extracció de les riqueses d'ultramar, mentre que les potències emergents, que havien hagut d'estimular més l'economia pròpia desafiaven aquest control mercantil exclusiu. Les companyies d'Índies d'Holanda, Anglaterra i França disputaven Àsia als portuguesos, i a Amèrica s'atacava el monopoli de la monarquia hispànica. Enmig de la Guerra de Successió, també els catalans van intentar situar-se en el comerç atlàntic amb la Companyia de Nova Gibraltar.

Població Mundial el 1700 POBLACIÓ MUNDIAL EL 1700. Milions d'habitants estimats: 603

Font: Elaborat a partir d'Angus MADDISON: *The World Economy. Historical Statistics*, OCDE, 2004

Vue du d'Estroit de Gibraltar et des Environs, avec les tranchées du Siège mis en 1704, per Louis Boudan. La companyia es va crear a Barcelona l'any 1709, en plena Guerra de Successió. Salvador Feliu de la Penya, Joan Verivol, Josep Grasses, Josep Boïgues i Josep Valls volien trencar el monopoli castellà de Cadis fent de Gibraltar un cap de pont per al comerç atlàntic.

Àfrica, en el camí d'Europa a Àsia

A l'alba del set-cents, la Mediterrània era un món de relacions intenses, però no sempre fàcils, entre les dues ribes. L'imperi otomà s'estenia des de l'est d'Europa fins a l'Àfrica del Nord. Per sota del Sàhara perduraven els estats islamitzats, amb els europeus instal·lats en un llarg rosari d'establiments costaners, entre els quals destacaven els assentaments francesos del Senegal, els portuguesos a Angola i Moçambic, i els holandesos a Ciutat del Cap. El negoci més lucratiu era el comerç d'esclaus, sobretot a la costa occidental, tot i que també hi havia tràfic negrer cap a Àsia. Al cor del continent es mantenia l'imperi etíop, el més antic dels poders africans.

La costa dels esclaus

Al Golf de Guinea, ric en or, havien crescut els imperis Ashanti, Dahomey i Ioruba, i la ciutat estat de Benin. La demanda europea d'esclaus consolidava els regnes esclavistes i debilitava les estructures polítiques no esclavistes.

L'Índia a l'ocàs de l'imperi Mogol

L'imperi mogol, al subcontinent indi, s'havia convertit en un dels grans poders asiàtics a mitjans del segle XVII, amb una bona administració i una economia puixant, en la qual destacaven els tallers tèxtils, amb les teles que tant van interessar als europeus, les anomenades *indianes*. Tanmateix, el conflicte amb els regnes independents del centre de l'Índia va dessagnar-lo en una llarga guerra entre el 1681 i el 1707. Mort aquest mateix any l'emperador mogol Aurangzeb, començaren a fer-se visibles les conseqüències de la fragmentació política al subcontinent indi, ben aprofitada per les companyies europees establertes a la costa, sobretot les angleses.

L'emperador Aurangzeb.

Miniatura de l'any 1685 amb el retrat de l'emperador mogol Aurangzeb (1618-1707). Rijksmuseum (Amsterdam).

Els maharajàs hindús, musulmans i mogols de la Índia van encarregar molt retrats en miniatura que van arribar a Europa de la mà dels holandesos i van despertar l'interès de col·leccionistes entre ells el rei Guillem III i Rembrandt, que en tenia una vintena.

La gran potència d'orient

La Xina era, a principis del segle XVIII, la primera potència oriental. Als principals centres urbans els europeus hi trobaven una variada gamma de productes com era la seda, el te i la porcellana. Per la seva banda, els xinesos s'interessaven pels coneixements científics dels jesuïtes, que després d'algunes dificultats havien recuperat la seva confluència a la cort de l'emperador Kangxi, i sobretot per la plata americana, que arribava a través de les companyies d'Índies després de passar per Europa o per via directa, a través del galió espanyol que circulava entre Acapulco (Mèxic) i Manila (Filipines),

L'emperador Kangxi.

Durant el regnat de Kangxi (1661-1722), el gran emperador manxú de la dinastia Qing, la Xina va experimentar un període d'agressiva expansió territorial i de gran prosperitat. La seva potència militar li va permetre conquerir l'illa de Formosa (actual Taiwan), Mongòlia i el Turquestan occidental (actual Xinjiang) i exercir influència sobre el Tibet.

L'expansionisme xinès i el Tibet

La influència del cinquè dalai-lama a l'Àsia Central, que es visualitzava amb el flamant Palau del Potala (1694), i la seva bona relació amb els mongols occidentals van frenar per un temps la ambició xinesa. Quan aquesta bona relació es va deteriorar, durant la segona dècada del segle XVIII, les tropes de Kangxi van trepitjar Lhasa per primer cop. A partir d'aquell moment es va iniciar un període de conflictes continuats entre el Tibet i la Xina.

Palau de Potala, a Lhasa.

Al segle XVII, el cinquè Dalai Lama, Lobsang Gyatso "el Gran", va ser proclamat rei del Tibet i va fundar els palaus de Ganden i el Potala, a Lhasa. Va desmilitaritzar totalment el país i va aconseguir que l'emperador dels manxús garantís la independència del Tibet.

L'aïllacionisme del Japó

Des del 1633, L'isolament voluntari del shogunat Tokugawa havia tancat el país a les influències exteriors, però mantenia els contactes mercantils més estratègics. Només els comerciants holandesos i xinesos estaven autoritzats a desembarcar a Dejima, una illa artificial a la badia de Nagasaki construïda per evitar els estrangers sobre sòl japonès. En aquest període d'aïllament i de fort control social per part d'una elit de guerrers samurais, la capital fou transferida a Edo, l'actual Tòquio, que es va convertir en una de les ciutats més poblades del món. A principis del segle XVIII superava el milió d'habitants.

El període Edo és una divisió de la història del Japó, que s'estén de 1603 a 1867.

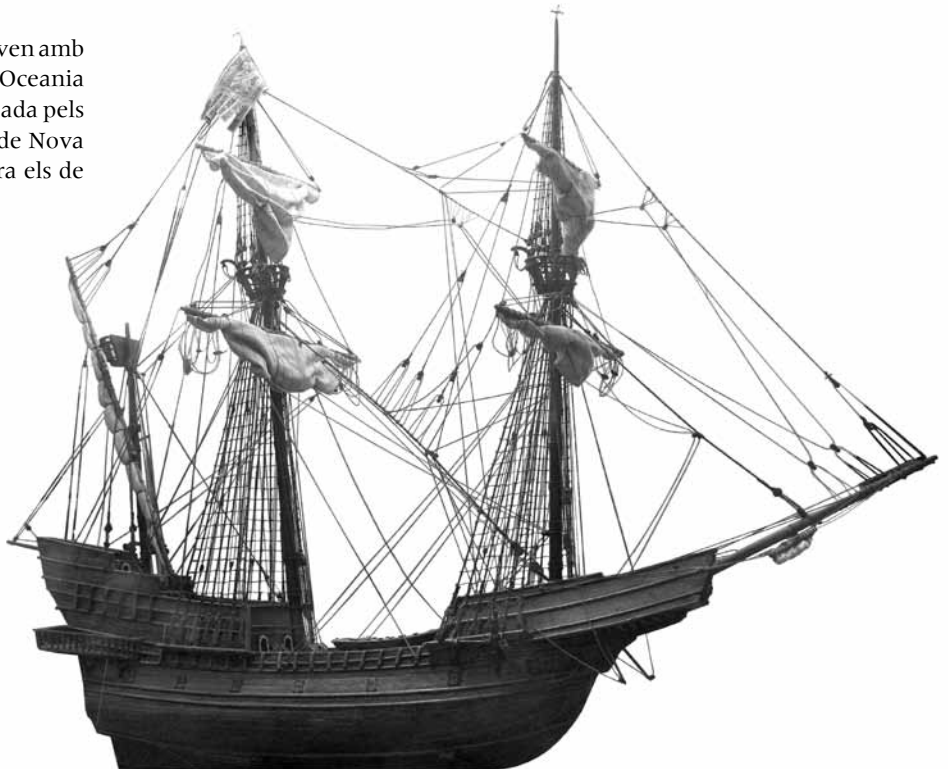
Durant aquest període es va restringir la influència externa al Japó, tant en política com en la religió i l'economia. El període Edo va finalitzar el 1867 amb la restauració del govern imperial per part del quinze i últim shogun Yoshinobu Tokugawa. El període Edo també es coneix per ser el principi de l'era moderna al Japó.

Les rutes del Pacífic i Oceania

Els vaixells que connectaven Amèrica i Àsia circulaven amb regularitat pel Pacífic central, mentre les terres d'Oceania continuaven al marge de la mundialització impulsada pels europeus. Les poblacions d' Austràlia, els maoris de Nova Zelanda i les comunitats i regnes insulars, com ara els de Tonga i Samoa, seguien la seva pròpia trajectòria.

El galió de Manila

La ruta de Manila a Cadis tenia una doble funció: l'explotació de metalls preciosos i altres béns cars a l'Extrem Orient i la importació de productes asiàtics a Europa via Amèrica, amb una connexió terrestre entre el Pacífic i l'Atlàntic, des d'Acapulco fins a Veracruz.

Els dominis americans de Castella i de Portugal

El 1494, el tractat de Tordesillas, arbitrat sota mediació papal, havia fixat el meridià que passa a 370 lligües a ponent del Cap Verd com a límit legal entre espanyols (oest) i portuguesos (est) per a l'ocupació dels territoris que s'anaven descobrint. Des d'aleshores, la Corona de Castella havia dominat grans extensions de Califòrnia a la Patagonia, i havia endegat l'exploració de mines d'or i plata, com ara les de Zacateques (Mèxic) i Potosí (a l'actual Bolívia). Mentrestant els portuguesos s'havien fet forts al Brasil—sobretot després de la descoberta de Mines Geraes el 1695—i havien entrat en conflicte amb Espanya pel Paraguai i el riu de la Plata.

El Tractat de Tordesillas de 7 de juny de 1494

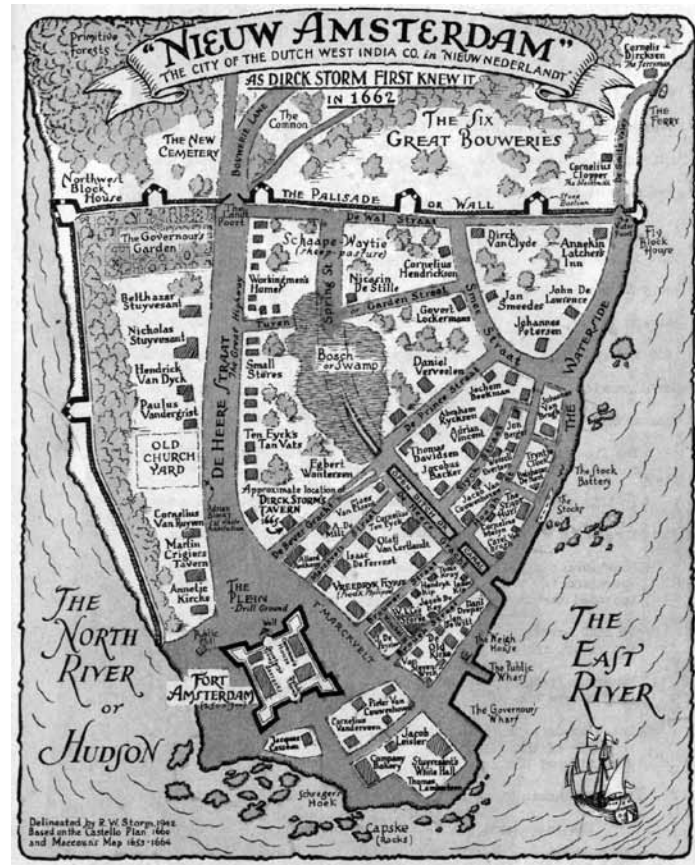
En ser un Tractat bilateral, hi ha dos originals, en versió castellana es conserva al Arxiu Nacional da Torre do Tombo (Lisboa) i en versió portuguesa en l'Arxiu General d'Índies (Sevilla).

Les incursions americanes de França, Holanda i Anglaterra

La cursa per controlar les riqueses d'Amèrica va portar diverses potències europeus a aquelles costes, fent recular, tant com convingués, la població nadiua. Els francesos van dirigir-se a principis del segle XVI cap al sud a la Guaiana i cap al nord al Quebec—on van crear la Nova França—i, més tard, cap a la vall del Mississipi. Els suecs i els holandesos—aquets últims hi van establir un llarg rosari d'establiments—aviat van topar amb els anglesos, que havien fundat Nova Anglaterra i que, a través de les companyies de Virgínia, van anar ocupant des del 1606 la façana atlàntica d'Amèrica del Nord.

Nova Amsterdam era el nom de l'assentament fortificat del segle XVII a la colònia de Nova Holanda que acabaria esdevenint la ciutat de Nova York.

Va ser fundada el 1625 per la Companyia Holandesa de les Índies Occidentals i estava localitzada a la punta sud de l'illa de Manhattan. Aquest era un punt estratègic i amb possibilitats de ser fortificat, per tant la seva finalitat era defensar l'accés fluvial a les operacions de comerç de pells a la vall del Hudson. El 1664 va caure en mans angleses.

El Carib, epicentre de les tensions

En el trànsit del segle XVII al XVIII, el Carib era un espai molt rellevant en l'economia i la geopolítica mundial. S'hi produïen matèries primeres molt sol·licitades a Europa, com ara el sucre, el tabac, el cafè i els tintos; hi arribaven els vaixells carregats d'esclaus

africans per treballar a les mines i a les plantacions, i hi circulaven les expedicions amb metalls preciosos que prevenien d'Amèrica del Sud i de Mèxic. El control d'Amèrica va ser una qüestió important en la Guerra de Successió al tron espanyol.

La infiltració a les Antilles

Algunes potències europees, sobretot els anglesos, els francesos i els holandesos, però també els danesos, es van anar instal·lant a les Antilles al llarg del segle XVII per implantar-hi una agricultura molt lucrativa, desafiant el monopoli espanyol. El 1655 els anglesos van conquerir Jamaica i van convertir la illa en un niu de corsaris disposats a atacar vaixells i ciutats. El més cèlebre fou el gal·lès Henry Morgan, ennoblit per la corona anglesa, que va saquejar Portobelo, Maracaibo i Panamá.

L'Atlàntic del nord, el nou cor econòmic d'Europa

L'impacte de l'era dels descobriments, la definició de les rutes comercials i l'establiment de colònies en altres continents havien canviat profundament la fesomia d'Europa. El seu cor econòmic es desplaçava cap a la façana nord-atlànica, on, a l'alba del capitalisme, les ciutats mostraven un gran dinamisme i els estats disputaven a la corna espanyola i portuguesa l'envellit monopoli d'ultramar. La Mediterrània, menys florent que el passat, seguia activa, l'imperi Otomà començava a mostrar signes de decadència.

La plaça Dam d'Amsterdam. Oli de Gerrit Adriaensz. Berckheyde, conservat a Dresden, Gemäldegalerie Alte Meister

Fou en aquestes ciutats dinàmiques del nord d'Europa on va néixer el mercantilisme, el conjunt de mesures que impulsaven el comerç, la incentivació de la producció manufacturera i el control dels metalls preciosos i la moneda, en combinacions variables segons els països.

La revolució científica

Els sabers pràctics i teòrics acumulats des de la baixa edat mitjana i durant el Renaixement van derivar al segle XVII en l'esclat intel·lectual de la revolució científica que, apel·lant a la raó i a l'experiència, posaven en qüestió el criteri tradicional d'autoritat. El avenços en el pensament i la ciència feien trontollar el poder religiós, amb un fort control de qualsevol desviació del dogma en els països catòlics i amb més llibertat per al nou saber a les àrees on havia triomfat la reforma protestant. El salt cap endavant en el coneixement va afectar progressivament l'economia, els transports i la guerra a través de la innovació tècnica.

Isaac Newton (1643-1727) físic, matemàtic i filòsof anglès.

Va descriure la llei de la gravitació universal i les tres lleis del moviment, base de la mecànica clàssica; també va crear un model matemàtic per a les lleis de Kepler del moviment dels planetes a partir de la llei de la gravitació universal. En el camp de la mecànica va enunciar els principis de conservació de la quantitat de moviment i del moment angular. En òptica, va construir el primer telescopi reflector pràctic i va desenvolupar una teoria sobre el color basada en l'observació que un prisma descompon la llum blanca en els colors de l'espectre visible. En matemàtiques comparteix amb Gottfried Leibniz el mèrit de la invenció del càlcul infinitesimal.

La voluntat de la representació

Al llarg del s. XVII es va difondre per tot Europa i pel món colonial el moviment del barroc caracteritzat, en l'arquitectura i en les arts, per la cerca de l'efectivisme, amb formes destinades no tant sols a emocionar les elits, sinó també a seduir el conjunt de la població. El seu impuls no es pot desvincular de l'església de la contrareforma, i de l'anhel de representació de les monarquies en temps de l'absolutisme.

Plaça de Sant Pere del Vaticà

La Piazza San Pietro, davant de la basílica, fou dissenyada per Gian Lorenzo Bernini entre els anys 1656 i 1667 sota la direcció del papa Alexandre VII de tal manera que qualsevol pogués veure el papa donar la seva benedicció, ja sigui des del mig de la façana de l'església o des d'una finestra del Palau Vaticà.

La plaça és una esplanada trapezoïdal que s'obre lateralment mitjançant dos passejos porticats en forma d'el·lipse sobre els quals descansen les figures de 140 sants de diverses èpoques i llocs. Al mig de la plaça s'erigeix un obelisc d'uns 25 metres d'alçada portat des d'Egipte i que originalment estava situat al Circ de Neró a l'antiga Roma. L'any 1586 es situà l'obelisc en aquest lloc davant de la Basílica com a homenatge al martiri que Sant Pere va patir en l'esmentat circ.

La concentració del poder

La voluntat de concentració de poder de les monarquies atorgava un paper creixent a l'Estat, en part per la necessitat de finançar les guerres, que requerien una recaptació fiscal important i regular. L'afermament de les monarquies absolutes compor-

tava alhora, una representació ostentosa del monarca. França en va ser l'expressió més elaborada. Per la seva banda, el parlamentarisme anglès o la república holandesa van resistir amb èxit davant l'ideal d'un monarca absolut.

El palau de Versalles

És el gran palau dels reis de França, situat a la ciutat que li dona el nom, al departament d'Yvelines (l'Illa de França), a uns 20 km de París. Fou fet construir per Lluís XIII i fet ampliar per ordre de Lluís XIV.

Equilibris continentals

A finals del segle XVII, l'equilibri entre les potències traçat per la Pau de Westfàlia s'esquerdava per diferents punts alhora. Al nord, els xocs entre les expansives Suècia i Rússia, eren constants, mentre Polònia-Lituània es debilitava i Prússia s'afermava. Al sud-est, els Habsburgs pugnaven per eixamplar els seus dominis cap a Hongria, aprofitant la debilitat de l'imperi Otomà, en lluita amb Rússia pel

mar negre. A l'Atlàntic, els holandesos es resistien a acceptar l'hegemonia creixent dels anglesos. I al continent en general les mirades estaven posades en França, la reforçada potència europea, i en els canvis geopolítics que podien produir-se quina Carles II morís sense fills i s'hagués de decidir la successió als territoris que posseïa la Corona espanyola.

Royal Cards: Event in the Reign of Queen Anne. R. Spofforth, 1705, Gravat Museo Fournier de Naipes, Àlaba, Vitòria-Gasteiz, Diputació Foral de Àlaba, IB-31.

Aquest joc de cartes narra els esdeveniments succeïts durant els primers anys del regnat de la reina Anna d'Anglaterra. De manera subtil, ens explica com el control del poder en el continent europeu té la seva correspondència en un joc. Recull alguns dels episodis més rellevants del període, com ara la declaració de la guerra a França el 1702, el desembarcament a Rota, Cadis, el 1702, i la victòria aliada de Landau, el 1702, entre d'altres.

(*). El món del 1714. A l'entorn de Barcelona es el nom d'una exposició organitzada pel Museu d'Història de Barcelona/ Institut de Cultura/Ajuntament de Barcelona, comissariada per Clàudia Pujol.

Els textos d'aquets article s'han extret d'aquesta exposició.